

Ewa Horyń

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Kraków, Polska

ORCID 0000-0001-5549-5977

O tempie realizacji wypowiedzi dziecięcych.

Anna Solak, *Jak szybko mówią dzieci?*,

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Sączu,

Nowy Sącz 2023, ss. 152

Recenzowana książka *Jak szybko mówią dzieci?* autorstwa Anny Solak liczy 152 strony. Została wydana w 2023 r. nakładem Wydawnictwa Naukowego Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu.

Na zawartość treściową prezentowanej monografii składają się: *Przedmowa, Wprowadzenie, Część I (Mówienie i niemówienie jako składowe wypowiedzi), Część II (Badania nad tempem wypowiedzi dziecięcych), Wnioski – podsumowanie, Bibliografia, Spis rysunków, Spis tabel.*

Rozważania zostały skoncentrowane na opisie zjawiska nieznanego szerokiemu odbiorcy – na tempie mówienia wśród najmłodszych użytkowników języka. Jak czytamy na kartach książki: „Pytanie podstawowe dotyczy więc tego, jak szybko w rzeczywistości mówią dzieci?” (s. 7). Grupę badawczą, jako próbę reprezentatywną, stanowią bowiem dzieci w wieku przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym. Materiał wykorzystany do analizy tworzą fragmenty mowy potocznej.

Rozprawa ma dwudzielną budowę. Część teoretyczna (s. 10–46), *Mówienie i niemówienie jako składowe wypowiedzi*, obejmuje cztery rozdziały. W pierwszym (*Wypowiedź jako przedmiot zainteresowania lingwistyki stosowanej*, s. 10–25) przybliżone zostały różne pojęcia *wypowiedzi*. Ze względu na podjętą tematykę Autorka w sposób wielostronny i dogłębny przedstawiła różne definicje owego pojęcia, powołując się zarówno na polskich, jak i zagranicznych badaczy (językoznawców, logopedów, teoretyków literatury): Zenona Klemensiewicza (1999)¹, Michaiła Bachtina (1986), Mariana Bugajskiego (2007), Antoniego Furdala (1990), Leona Kaczmarka (1977), Renatę Grzegorzczukową (2007), Teresę Dobrzyńską (2014), Józefa Porayskiego-Pomstę (1998), Jacka Warchalę (1991). W związku z powyższym Anna Solak przyjmuje, że

¹ Definicja wypowiedzi Z. Klemensiewicza znajduje się w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* (EJO) pod hasłem *Wypowiedzenie* autorstwa K. Pisarkowej (1999: 645).

wypowiedzi to „stworzone w warunkach potocznego dialogu, a więc możliwe do uchwycenia dzięki widocznej zamianie podmiotów mówiących, wcześniej nieprzygotowane, czyli spontaniczne, utrwalone w postaci audio, komunikaty językowe, służące przekazywaniu informacji na określony temat” (s. 15). Dodaje również, że „postać tych komunikatów bez wątplenia zależy od sytuacji komunikacyjnej, jej uczestników, ich możliwości językowych, relacji społecznych zachodzących między nimi” (s. 15). Opis merytoryczny został wzbogacony o kwestie związane z procesem formułowania wypowiedzi, w tym te dotyczące rozwoju mowy dziecka. Dodatkowo Autorka podjęła się opisu tematu potoczności w języku. Tym samym wyróżniła cechy potocznej odmiany języka w wypowiedzi. Rozdział drugi (*Mówienie jako realizacja wypowiedzi*, s. 26–33) prezentuje rozważania na temat procesu porozumiewania się. Omówiono w nim zagadnienia związane z artykulacją dźwięków mowy, a także ze zjawiskami suprasegmentalnymi, do których przynależą: intonacja, akcent, rytm mowy, wysokość głosu (ton), iloczas, a także tempo mówienia oraz pauzy². Ponadto Autorka odnosi się do liczbowych aspektów wypowiedzi, do których zalicza liczbę głosek i sylab użytych w określonym odcinku czasu (s. 33). Kolejny, trzeci rozdział (*Niemówienie jako nowy obszar badań lingwistyki stosowanej*, s. 34–42) wprowadza informacje na temat *niemówienia* jako zjawiska przeciwstawnego mówieniu, stanowi także szczegółową charakterystykę składowych niemówienia, do których należą: milczenie, przemilczenie, pauza. Anna Solak przybliżyła również definicję pojęcia *niemowność* sformułowaną przez Mirosława Michalika (2017, 2018a, 2018b), według którego jest to „stan towarzyszący człowiekowi, w którym nie zachodzi układ czynności, jaki przy udziale języka wykonywany jest w celu poznania rzeczywistości i przekazywania jej interpretacji innym uczestnikom życia społecznego” (s. 34). Z uwagi na jakościowe analizy Autorka najwięcej miejsca poświęciła pauzie – jej perspektywie formalnej i funkcjonalnej. Całość uzupełniła opisem latencji wypowiedzi, którą utożsamia z milczeniem prewerbalnym (s. 42). Ostatni rozdział (*Tempo artykulacji a tempo mówienia*, s. 43–46) zamieszczony w tej części stanowi ciekawe ustalenia odróżniające tempo mówienia (jako kategorię badawczą) od tempa artykulacji.

Część druga (s. 47–136), *Badania nad tempem wypowiedzi dziecięcych*, obejmuje trzy obszernie rozdziały badawcze. W pierwszym z nich (*Tempo mówienia dzieci – metodologia badań własnych*, s. 48–53) w sposób przejrzysty zostały przedstawione założenia metodologiczne dotyczące „ustalenia norm tempa mówienia wśród dzieci sześć-, siedmio- i dziewięcioletnich” (s. 48). Wskazano 12 poprawnie sformułowanych problemów badawczych: 1. liczba pauz właściwych w wypowiedziach dziecięcych; 2. liczba pauz wypełnionych w wypowiedziach dziecięcych; 3. liczba pauz częściowo wypełnionych w wypowiedziach dziecięcych; 4. czas trwania pauz właściwych w wypowiedziach dziecięcych; 5. czas trwania pauz wypełnionych w wypowiedziach

² „Wymienione zjawiska powstają w wyniku zmian relewantnych cech jednostek prozodycznych, do których zalicza się częstotliwość podstawową (odbieraną jako wysokość) oraz czas trwania artykulacji – głównie samogłosek, gdyż to one są nośnikami cech prozodycznych” (Wysocka 2012: 165). Jak dodaje badaczka, według niektórych definicji cechą prozodyczną jest również barwa głosu (Wysocka 2012: 166); por. też Wysocka 2016: 213–214.

dziecięcych; 6. czas trwania pauz częściowo wypełnionych w wypowiedziach dziecięcych; 7. procentowy udział pauz w wypowiedziach dziecięcych; 8. tempo artykulacji dzieci (syłab/sek.); 9. tempo artykulacji dzieci (głosek/sek.); 10. całkowity czas trwania pauz w wypowiedziach dziecięcych; 11. tempo mówienia dzieci (syłab/sek.); 12. tempo mówienia dzieci (głosek/sek.). Następnie dokonano syntetycznej charakterystyki grupy badawczej, a także opisano organizację i przebieg badań. Rozdział kolejny (*Jak szybko mówią dzieci? – wyniki badań własnych*, s. 54–102) to omówienie wyników przeprowadzonych analiz związanych z ustaleniem płynności mówienia i jej zaburzeń wśród badanych dzieci. Są to zbiorcze zestawienia uwzględniające wiek dziecka, analizowany fragment wypowiedzi, liczbę głosek i sylab w badanym fragmencie, ocenę tempa mówienia ucznia, a także analizę ilościowo-jakościową pauz w badanej wypowiedzi i procentowy udział pauz w wypowiedzi. Co interesujące, w każdej grupie wiekowej zaprezentowano wypowiedzi 15 chłopców oraz 15 dziewczynek. W badaniach wykorzystano dwuczynnikową analizę wariancji ANOVA. Ostatni z prezentowanych rozdziałów (*Jak szybko mówią dzieci? – wyniki analiz statystycznych*, s. 103–136) stanowią wyniki analiz z uwzględnieniem postawionych 12 problemów badawczych.

W zakończeniu (s. 137–143) Autorka zwięźle i syntetycznie dokonała podsumowania przeprowadzonych analiz, sformułowała również wnioski o charakterze diagnostyczno-terapeutycznym.

Bogata bibliografia (s. 144–148), licząca 118 pozycji, daje jasne wyobrażenie o zawartości treściowej recenzowanej monografii. Należy dodać, że zamieszczona w niej literatura znalazła w pełni odniesienie we wszystkich partiach tekstu. Autorka nie ustrzegła się jednak kilku uchybień redakcyjnych. Oto one: dwie pozycje tego samego autora z jednego roku (I. Kurcz, *Język a psychologia. Podstawy psycholingwistyki* (1992), *Pamięć, uczenie się, język* (1992)) nie zostały opatrzone literami a, b.; w przypadku artykułu M. Michalika z 2017 r. (*Niemówienie i niemowność – treść i zakres pojęć*) wystąpił błąd w tytule; niepoprawny w książce jest także zapis dwóch czasopism (dotyczy: „Przeglądu Psychologicznego” oraz „Studiów Pragmalingwistycznych”).

Uzupełnieniem obydwu części (teoretycznej i praktycznej) są rysunki, a także liczne tabele (64), które znacznie ułatwiają odbiór opisywanej problematyki badawczej.

Język wywodu nie budzi żadnych zastrzeżeń. Trafnie sformułowane uwagi, syntetyczne komentarze lingwistyczne wprowadzone do obydwu części monografii, a także przejrzysty i uporządkowany układ graficzny partii tekstowych o charakterze ilościowym gwarantują spójność całego tekstu.

Podsumowując, należy stwierdzić, że książka ta, ciekawa poznawczo, stanowi cenne dopełnienie prowadzonych od kilku lat przez Autorkę szeregu analiz nad zjawiskiem tempa mówienia w wielu różnych kontekstach badawczych³.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że Anna Solak podjęła się opisu zjawiska, które z pewnością zainteresuje wielu specjalistów, teoretyków i praktyków, reprezentujących różne dziedziny nauki. W pełni zgadzam się ze słowami zawartymi w przedmowie:

³ W bibliografii zamieszczono wybrane publikacje autorskie lub współautorskie A. Solak (wcześniej: A. Cholewiak) na temat tempa mówienia z lat 2016–2020).

Czytelnik zainteresowany komunikacją językową, lingwistyką stosowaną, szczególnie ontolingwistyką i logopedią, otrzymuje właśnie książkę ciekawą oraz potrzebną. Stanowi ona pokłosie zakrojonych na szeroką skalę eksperymentalnych badań lingwistycznych, których celem było ustalenie norm tempa mówienia wśród dzieci sześć- i siedmio- i dziesięcioletnich, czyli określenie szybkości, z jaką one mówią (s. 5).

Bibliografia

- Bachtin M., 1986, *Estetyka twórczości słownej*, tłum. D. Ulicka, Warszawa.
- Bugajski M., 2007, *Język w komunikowaniu*, Warszawa.
- Cholewiak A., 2016, *Tempo wypowiedzi gimnazjalistów – pilotażowe badania ilościowo-jakościowe*, „Forum Logopedyczne” XXIV, s. 101–111.
- Cholewiak A., 2017, *Metodologiczne aspekty badania tempa wypowiedzi (ujęcie neurolingwistyczne)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Logopedica” VI, s. 82–88.
- Dobrzyńska T., 2014, *Tekst*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 293–314.
- Furdal A., 1990, *Językoznawstwo otwarte*, Wrocław.
- Grzegorzczkowska R., 2007, *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa.
- Kaczmarek L., 1977, *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin.
- Michalik M., 2017, *Niemówienie i niemowność – treść i zakres pojęć*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Logopedica” VI, s. 71–81.
- Michalik M., 2018a, *Lingwistyczno-logopedyczne podstawy komunikacji alternatywnej i wspomagającej. Ujęcie metodologiczne*, Kraków.
- Michalik M., 2018b, *Lingwistyczne podstawy terapii logopedycznej osób niemownych i niemówiących*, „Logopedia” XLVII, s. 287–297.
- Michalik M., Cholewiak A., 2017, *Tempo wypowiedzi w oligofazji*, „Logopedia” XLVI, s. 267–283.
- Michalik M., Solak A., 2018, *Badanie tempa wypowiedzi – na przykładzie tekstów tworzonych przez osoby dotknięte autyzmem*, „Neurolingwistyka Praktyczna” 4, s. 176–196.
- Michalik M., Czaplewska E., Solak A., Szkotak A., 2019, *Tempo artykulacji i tempo mówienia w dwujęzyczności równoczesnej nie zrównoważonej (na przykładzie wypowiedzi tworzonych przez dzieci flamandzko-polskojęzyczne)*, „Język Polski” XCIX, s. 26–37.
- Michalik M., Kaczorowska-Bray K., Milewski S., Solak A., 2020, *Tempo mówienia i tempo artykulacji w dyskursie zaburzonym*, [w:] *Prozodia: przyswajanie, badanie, zaburzenia, terapia*, red. M. Wysocka, B. Kamińska, S. Milewski, Gdańsk, s. 395–429.
- Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., 2018a, *Jak szybko mówią dzieci niepełnosprawne intelektualnie?*, „Szkoła Specjalna” LXXIX, s. 102–113.
- Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., 2018b, *Tempo wypowiedzi jako kategoria badawcza – w normie i w zaburzeniach*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” XIII, s. 87–99.
- Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., 2019, *Tempo wypowiedzi osób starzejących się fizjologicznie na tle tempa wypowiedzi dziecięcych – analiza porównawcza*, „Poradnik Językowy” 2, s. 7–23.
- Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., 2020, *Tempo wypowiedzi osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym (w odniesieniu do normy*

i niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim), „Prace Językoznawcze Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego” XXII, s. 143–157.

Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., Krajewska M., 2019a, *Szybkość tworzenia wypowiedzi słownych w perspektywie gerontolingwistycznej – na przykładzie starzenia się fizjologicznego i dementynowego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” XIV, s. 128–141.

Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., Krajewska M., 2019b, *Tempo artykulacji i tempo mówienia w otępieniu alzheimerowskim*, „Logopedia” XLVIII, s. 231–250.

Pisarkowa K., 1999, *Wypowiedzenie*, [w:] *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław, s. 645.

Porayski-Pomsta J., 1998, *Dyskurs – Tekst – Wypowiedź*, „Studia Pragmalingwistyczne” II, s. 11–17.

Warchala J., 1991, *Dialog potoczny a tekst*, Katowice.

Wysocka M., 2012, *Zaburzenia prozodii mowy*, [w:] *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, red. S. Grabias, M. Kurkowski, Lublin, s. 165–184.

Wysocka M., 2016, *Prozodia mowy – problemy opisu*, [w:] *Logopedia artystyczna*, red. B. Kamińska, S. Milewski, Gdańsk, s. 213–230.